

Sannolikt: monologen som föddes över en lunch

Berättelse

En ovanlig lunch på Berns

Hösten 1979 kunde den som åt lunch på restaurangen Berns i Stockholm få med sig något mer än mat. Mitt under måltiden gick ridån upp för en föreställning som kallades "Under dubbelgöken". Bakom den stod Sveriges mest älskade humorduo: Hans Alfredson och Tage Danielsson, av många bara kallade Hasse och Tage. Showen var ovanligt kort – ungefär en timme lång – men den skulle visa sig innehålla en av de mest minnesvärda texter som någonsin framförts på en svensk scen.

När det blev Tages tur att stå ensam i strålkastarljuset var han 51 år gammal. Han hade inget av den högljudda komikerns sätt. Han skrek inte, han grimaserade inte. I stället talade han lågmält och eftertänksamt, nästan torrt, som en föreläsare eller en allvarlig tjänsteman. Just den lugna tonen var hans verkliga konst. När det djupt allvarliga och det djupt komiska möttes i samma mening blev publikens skratt bara större.

En allvarlig bakgrund

Skämten kom ur en mycket allvarlig verklighet. Tidigare samma år, i mars 1979, hade det inträffat en svår olycka i ett kärnkraftverk i Harrisburg i USA. Olyckan skakade hela världen, och i Sverige rasade en het debatt: var kärnkraften säker eller livsfarlig? Frågan var så stor att den skulle avgöras i en folkomröstning året därpå, 1980.

I debatten hördes ofta ett särskilt argument. Experter och politiker försökte lugna allmänheten genom att hänvisa till sannolikhet. En allvarlig olycka var, sa de, så osannolik att man knappt behövde räkna med den. Det var precis det tankesättet Tage tog sikte på.

Tankefällan som blev synlig

I sin monolog, som fick namnet "Om sannolikhet", vände Tage upp och ner på hela resonemanget. Med stillsam logik konstaterade han att det som hände i Harrisburg var så otroligt osannolikt att det egentligen inte kunde ha hänt – fast det ju faktiskt hade hänt. Genom att dra argumentet till sin spets gjorde han en dold tankefälla synlig för alla: man kan inte resonera bort en verklig fara bara genom att kalla den osannolik. Verkligheten bryr sig inte om statistik. Det som kan hända, kan hända.

Det fanns en särskild styrka i hur han gjorde det. Tage skällde aldrig och pekade aldrig finger. Han övertygade genom logik och humor i stället för genom ilska, och därför var det möjligt även för dem som tyckte tvärtom att lyssna och faktiskt skratta. Skrattet blev en öppen dörr in till en fråga som annars lätt blir tung och låst. Det är ovanligt att ett skämt kan göra ett komplicerat resonemang så enkelt och tydligt – och det är därför monologen blivit klassisk.

Orden som blev kvar

Tage Danielsson levde bara några år till; han avled 1985. Han fick alltså aldrig se hur frågan om kärnkraften slutligen hanterades under de kommande decennierna. Men hans ord stannade kvar långt efter att lunchen på Berns var uppäten och borden dukats av. "Om sannolikhet" räknas i dag som en av de mest kända monologerna i Sverige, och den citeras fortfarande – ibland av människor som inte ens vet vem som först sa orden.

Kanske ligger styrkan i att monologen egentligen handlar om något större än kärnkraft. Den handlar om hur vi människor pratar bort obehagliga risker för att slippa oroa oss. På en enda timme, mitt under en vanlig lunch, lyckades Tage Danielsson säga något om detta som vi fortfarande har nytta av att höra. Det är inte illa för en föreställning som var hans kortaste någonsin.

Ordlista

ORD	FÖRKLARING
minnesvärd	värd att minnas, som man inte glömmer
strålkastarljus	det starka ljuset som lyser på en scen
lågmäld	som talar tyst och lugnt
grimasera	göra roliga eller konstiga miner med ansiktet
en tjänsteman	en person som arbetar åt staten eller en myndighet
rasa	här: pågå häftigt och intensivt (om en debatt)
en folkomröstning	när alla i landet får rösta om en fråga
hänvisa till	peka på något som skäl eller bevis
allmänheten	Slottet är öppet för allmänheten under hela sommaren.
ta sikte på	rikta in sig på, fokusera på något
dra till sin spets	driva ett resonemang så långt det går
en tankefälla	ett felaktigt sätt att tänka som lurar oss
statistik	siffror som visar hur ofta något händer
ett decennium	en period på tio år

Läsförståelsefrågor

1. Vad var ovanligt med själva tillfället då monologen framfördes?
 1. Den framfördes mitt under en lunch och i en mycket kort föreställning
 2. Den framfördes på en stor utomhusscen
 3. Den sändes direkt i radio till hela världen
2. Hur framförde Tage sin monolog?
 1. Högt, snabbt och med stora gester
 2. Lågmält och eftertänksamt, nästan torrt
 3. Sjungande tillsammans med en kör
3. Vilken verklig händelse låg bakom monologen?
 1. En kärnkraftsolycka i Harrisburg i USA i mars 1979
 2. En folkomröstning som redan hade hållits
 3. En film som Tage just hade gjort
4. Vad var poängen i Tages resonemang om sannolikhet?
 1. Att olyckan var helt väntad
 2. Att man inte kan räkna bort en verklig fara bara genom att kalla den osannolik
 3. Att kärnkraft är helt ofarlig
5. Varför kunde även de som tyckte tvärtom lyssna på Tage?
 1. För att han tvingade dem att stanna kvar
 2. För att han övertygade med logik och humor i stället för ilska
 3. För att han lovade dem pengar
6. Stämmer påståendena med texten? Svara **ja**, **nej** eller **det står inte i texten**.
 1. Tage var 51 år när han framförde monologen.
 2. Tage pekade argt finger åt sina motståndare.
 3. Olyckan i Harrisburg inträffade i mars 1979.
 4. Tage fick själv rösta i folkomröstningen 1980.
 5. Monologen citeras fortfarande i dag.
7. Förklara med egna ord vad texten menar med en "tankefälla".
8. Texten säger att "skrattet blev en öppen dörr". Vad betyder det i sammanhanget?
9. I sista stycket sägs att monologen "egentligen handlar om något större än kärnkraft". Vad är det större, enligt texten?
10. Varför tror du att en så kort föreställning kunde få så stor och långvarig betydelse? Motivera med stöd i texten.

11. Texten kontrasterar Tages lugna ton mot den "högljudda komikern". Varför tror du att den lugna tonen gjorde skämten starkare?

Diskussionsfrågor

- Tage menade att vi gärna "pratar bort" risker för att slippa oro oss. Känner du igen det – från nyheter, arbete eller vardag? Ge exempel.
- Att övertyga med humor i stället för med ilska: vilket sätt tror du fungerar bäst, och i vilka situationer?
- Ironi innebär att man säger en sak men menar en annan. Hur svårt är det att förstå och använda ironi på ett nytt språk?
- En kort, enkel idé kan ibland säga mer än en lång utredning. Varför tror du att det är så?
- **Skriv (4 meningar):** Skriv om en risk eller fara som människor ofta inte tar på allvar. Vad är risken, varför ignoreras den, och vad tycker du borde göras?